

JAROSŁAW DURKA

Uniwersytet Opolski

Regionalny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli „WOM” w Częstochowie

ORCID: 0000-0003-2535-7842

KRYPTONIM „WROTA” – KONTRWYWIAD PRL WOBEC DZIAŁALNOŚCI AMBASADY RUMUNII W WARSZAWIE W LATACH 1967–1971

Polska i Rumunia w okresie powojennym były sojusznikami i członkami zdominowanego przez Związek Sowiecki bloku militarnego¹. W 1955 r. przybrał on formę Układu Warszawskiego². Kwestię stosunków polsko-rumuńskich podejmowano już i przedstawiono w kilku opracowaniach³. Jednak nie istnieje jeszcze żadna obszerna monografia odnosząca się do interesującego nas okresu. W Polsce ukazało się też kilka ważnych publikacji naukowych traktujących o dziejach politycznych powojennej Rumunii⁴.

¹ Na temat uzależnienia Polski, Rumunii i innych państw Europy Środkowo-Wschodniej od Związku Sowieckiego istnieje już obszerna literatura (zob. m.in. T. Judt, *Powojnie. Historia Europy od roku 1945*, Poznań 2008, s. 366–418; L. Constantiniu, *Uniunea Sovietică între obsesia securității și insecurității*, București 2010; W. Laqueur, *Historia Europy 1945–1992*, London 1993, s. 331–367; C. Olteanu, A. Duțu, *România. 36 de ani în Tratatul de la Varșovia*, București 2014; A. Pragier, *Czas teraźniejszy*, Londyn 1975, s. 170–178; A. Skrzypek, *Mechanizmy uzależnienia. Stosunki polsko-radzieckie 1944–1957*, Pułtusk 2002; C. Vlad, *Istoria diplomației. Secolul XX, Târgoviște* 2014, s. 279–281; M. Tanty, *Balkany w XX wieku. Dzieje polityczne*, Warszawa 2003, s. 273–345).

² 1955 maj 14. Warszawa. Układ o przyjaźni, współpracy i pomocy wzajemnej między Ludową Republiką Albanii, Ludową Republiką Bułgarii, Węgierską Republiką Ludową, Niemiecką Republiką Demokratyczną, Polską Rzeczpospolitą Ludową, Rumuńską Republiką Ludową, Związkiem Socjalistycznych Republik Radzieckich i Republiką Czechosłowacką (Układ Warszawski) [w:] *Organizacja Układu Warszawskiego. Dokumenty 1955–1985*, red. H. Jaroszek i in., Warszawa 1986, s. 11–17.

³ A. Sowińska-Krupka, *Stosunki polsko-rumuńskie 1945–1949*, Warszawa 1985; M. Karapyta, *Zarys stosunków polsko-rumuńskich w latach 1945–1965* [w:] *Polsko-rumuńskie związki historyczne i kulturowe. Legături istorice și culturale polono-române*, red. S. Iachimovschi, E. Wieruszewska-Calistru, Suceava 2013, s. 231–237; K. Nowak, *Z dziejów kontaktów Polaków rumuńskich z Polską przed rokiem 1989* [w:] *We wspólnocie narodów i kultur. W kręgu relacji polsko-rumuńskich. Comunitatea popoarelor și culturilor. În lumea relațiilor polono-române*, red. S. Iachimovschi, E. Wieruszewska, Suceava 2008, s. 246–252.

⁴ Opracowania polskich autorów: A. Burakowski, *Geniusz Karpat. Dyktatura Nicolae Ceaușescu 1965–1989*, Warszawa 2008; M. Willaume, *Rumunia*, Warszawa 2004. Zob. też J. Demel, *Historia Rumunii*, Wrocław–Warsza-

Z kolei działalność wywiadu i kontrwywiadu w obu krajach historycy prezentowali już wielokrotnie⁵, ale rzadko w kontekście relacji polsko-rumuńskich. Pozycji na ten temat jest niewiele⁶ i brakuje obszernego opracowania historycznego. Celem tego artykułu jest zaprezentowanie bardzo skomplikowanych stosunków służb specjalnych obu sojusznicznych krajów, prowadzących różną politykę zagraniczną. Analiza poczynąń Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w tym zakresie ilustruje bowiem, jak bardzo były one zależne od aktualnego kursu politycznego rządu względem sojusznicznego państwa, którego władze realizowały własne, odrębne cele. Tekst ten ma też pokazać, jak służby polskie i rumuńskie podejmowały własne działania, konkurencyjne w stosunku do drugiej strony, traktując ją jak rywala – mimo że w 1969 r. zawarły oficjalne porozumienie dotyczące współpracy⁷. Przyczyn takiego stanu rzeczy można upatrywać kilka i zostaną one tutaj kolejno przedstawione.

W drugiej połowie lat sześćdziesiątych Departament II MSW PRL (czyli kontrwywiad) zainteresował się działalnością pracowników Ambasady Socjalistycznej Republiki Rumunii w Warszawie. Szczególną ciekawość polskich służb wzbudzały spotkania pracowników tej placówki z przedstawicielami państw NATO, zwłaszcza Kanady, Stanów Zjednoczonych, Włoch i Wielkiej Brytanii, ale także innych definiowanych jako wrogi⁸.

wa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1986, s. 409–421; J. Tomaszewski, *Europa Środkowo-Wschodnia 1944–1968. Powstanie, ewolucja i kryzys realnego socjalizmu*, Warszawa 1992, s. 26–28, 42–48, 88–94, 235–236, 260–262. Publikacje tłumaczone na język polski: P. Câmpeanu, *Ceaușescu. Lata odliczane wstecz*, tłum. H. Mirska-Lasota, Warszawa 2004; Th. Kunze, *Ceaușescu. Piekło na ziemi*, tłum. J. Czudec, Warszawa 2016.

⁵ Na temat polskich służb zob. m.in. S. Cenckiewicz, *Długie ramię Moskwy. Wywiad wojskowy Polski Ludowej 1943–1991 (wprowadzenie do syntezy)*, Poznań 2011; L. Kowalski, *Krótsze ramię Moskwy. Historia kontrwywiadu wojskowego PRL*, Warszawa 2017; L. Pawlikowicz, *Tajny front zimnej wojny. Uciekinierzy z polskich służb specjalnych 1956–1964*, Warszawa 2004; A. Paczkowski, *Wstęp [w:] Wywiad polski w roku 1949. Sprawozdanie z działalności*, wstęp i oprac. A. Paczkowski, Warszawa 2009, s. 7–35; P. Pleskot, „Tarcza partii i narodu”. *Kontrwywiad Polski Ludowej w latach 1945–1956. Zarys struktur i wybór źródeł*, Warszawa 2010; Z. Siemiątkowski, *Wywiad a władza. Wywiad cywilny w systemie sprawowania władzy politycznej PRL*, Warszawa 2009; S. Hermański, A. Jusupović, T. Wróblewski, *Cywilne organy bezpieczeństwa państwa 1956–1990 [w:] Historyczno-prawna analiza struktur organów bezpieczeństwa państwa w Polsce Ludowej (1944–1990)*, red. A. Jusupović, R. Leśkiewicz, Warszawa 2013, s. 111–150. O służbach rumuńskich zob. np. P. Ștefănescu, *Istoria serviciilor secrete române*, Oradea 2001; C. Troncotă, *Duplicitarii. O istorie a serviciilor de informații și securitate ale regimului comunist din România. 1965–1989*, București 2003; D. Deletant, *Ceaușescu and the Securitate. Coercion and Dissent in Romania, 1965–1989*, New York 1995; *idem*, *Rumunia [w:] Czekiści. Organy bezpieczeństwa w europejskich krajach bloku sowieckiego 1944–1989*, red. K. Persak, Ł. Kamiński, Warszawa 2010, s. 469–516; J. Targalski, *Departamentul Securității Statului – DSS – wykład*, <https://jozefdarski.pl/7208-departamentul-securita%C5%A3ii-statului-dss-wyklad>, dostęp 22 XI 2019 r. Zob. też opracowanie dotyczące wywiadu sowieckiego: K. Diegtiarow, A. Kołpakidi, *Wnieszenia i rozwiędka SSSR*, Moskwa 2009.

⁶ J. Durka, *Obraz współpracy wywiadowczej i kontrwywiadowczej służb PRL ze służbami rumuńskimi w świetle dokumentów strony polskiej – przyczynek do zarysu problematyki [w:] Polska i Rumunia. Wspólnie – obok – blisko. Polonia și România. Împreună – alături – aproape*, red. S. Iachimovschi, K. Stempel-Gancarczyk, E. Wieruszewska-Caliștru, Suceava 2015, s. 201–218. Zob. W. Bagiński, *Wywiad cywilny Polski Ludowej w latach 1945–1961*, t. 1–2, Warszawa 2017; P. Pleskot, *Dyplomata, czyli szpieg? Działalność służb kontrwywiadowczych PRL wobec zachodnich placówek dyplomatycznych w Warszawie (1956–1989)*, cz. 1–2, Warszawa 2013; L.L. Watts, *Ferește-mă, doamne, de prieteni. Războiul clandestin al Blocului Sovietic cu România*, București 2012.

⁷ Zob. szerzej J. Durka, *Obraz współpracy wywiadowczej...*, s. 208–210.

⁸ Mogły mieć charakter czysto dyplomatyczny, ale historia pokazuje, że takie kontakty czasem przynosiły korzyści na innych polach. Służby rumuńskie, jak każde, miały w tym zakresie sukcesy i niepowodzenia. Znana jest historia działań gen. Mihaia Ilie z Departamentu Kontrwywiadu Securitate w dziale krajów anglojęzycznych

Przyglądano się kontaktom z obywatelami PRL. Chociaż obserwacja dyplomatów państw NATO była czymś normalnym⁹, to takie działania w stosunku do reprezentantów państwa sojuszniczego są mało znane i traktowane raczej jako wyjątkowe. Zwłaszcza że wewnątrz Układu Warszawskiego praktykowano wymianę informacji, przy czym stroną wymieniającą się (a często tylko odbierającą) były głównie (choć nie tylko) służby sowieckie, których przedstawiciele pozostali w Polsce do końca istnienia Układu Warszawskiego, czyli do 1991 r.¹⁰ Patryk Pleskot ustalił, że działania określane jako ochrona kontrwywiadowcza placówek bratnich krajów prowadził Zespół V Wydziału V Departamentu II MSW, co oficjalnie zaznaczono w dokumencie precyzującym zadania tego wydziału z 26 czerwca 1968 r.¹¹ Wydział V przede wszystkim zwalczał szpiegowską i wrogą aktywność placówek dyplomatycznych, konsularnych i handlowych państw kapitalistycznych (szczególnie członków NATO, jednak poza Wielką Brytanią i RFN). W 1968 r. dysponował 38 etatami. Pracownicy zajmowali się kontrolą operacyjną personelu placówek i ich kontaktów, aktywnie rozpracowywali ustalonych wywiadowców, zapobiegali nawiązywaniu kontaktów z obywatelami Polski i penetrowaniu kraju przez personel tych placówek¹². Na czele Wydziału V w latach 1965–1969 stał Kazimierz Kudła. W 1969 r. zastąpił go Romuald Michniewicz i pozostał na tym stanowisku do 1972 r., kiedy przejął je Konrad Toruń¹³.

Pierwsza przyczyna złych relacji polsko-rumuńskich na poziomie służb wydaje się oczywista, jeśli wziąć pod uwagę ówczesną sytuację międzynarodową. Inwigilacja dyplomatów rumuńskich nabrała szczególnego znaczenia po wkroczeniu wojsk państw Układu Warszawskiego do Czechosłowacji 20 sierpnia 1968 r. Armia rumuńska nie wzięła w nim udziału, a rząd w Bukareszcie uznał je za pogwałcenie niepodległości Czechosłowacji.

i jego zastępcy Mihaia Caramana (oficjalnie I sekretarz i radca handlowy w ambasadzie rumuńskiej we Francji) – w pierwszej połowie lat sześćdziesiątych dokonali oni dwóch rekrutacji w kwaterze głównej NATO, co pozwoliło zdobyć tysiące ważnych dokumentów wojskowych, które Bukareszt dostarczał Moskwie. Porażką było np. przekazanie w 1969 r. przez oficera wywiadu Iona Iacobescu tajnych informacji CIA, co spowodowało aresztowania bardzo ważnych agentów Rumunii w NATO i rządzie francuskim (zob. I.M. Pacepa, *Czerwone horyzonty. Prawdziwa historia zbrodni, życia i upadku Nicolae Ceausescu*, tłum. M. Fabianowska, Warszawa 1990, s. 90, 131; J. Targalski, *Departamentul Securității...*). Całkowicie wyjątkowe było przejście na drugą stronę szefa wywiadu rumuńskiego Iona Pacepy, który w czerwcu 1978 r. poprosił o azyl w Ambasadzie Stanów Zjednoczonych w Bonn. Jego odejście uznaje się za największą w historii najnowszej kompromitację służb. Larry Watts wskazuje, że Pacepa tak naprawdę pracował dla KGB. Sam zainteresowany w swojej książce temu zaprzecza i dyskredytuje Watta (K. Kaszyński, J. Podgórski, *Szpiedzy, czyli tajemnice polskiego wywiadu*, Warszawa 1994, s. 50; I.M. Pacepa, R.J. Rychlak, *Dezinformacja. Były szef wywiadu ujawnia metody dławienia wolności, zwalczania religii i wspierania terroryzmu*, Gliwice 2013, s. 38–45, 318–325; L.L. Watts, *Ferește-mă, doamne, de prieteni...*, s. 36, 219–224, 331, 515–525, 556, 583–619, 707; *idem*, *Cei dintâi vor fi cei din urmă. România și sfârșitul Războiului Rece*, București 2013, s. 121–152; zob. też D. Deletant, *Ceausescu and the Securitate...*, s. 494–497).

⁹ H. Bosak, *Rezydent z Genewy*, Warszawa 1995, s. 9, 55; P. Pleskot, *Dyplomata...*, cz. 1, s. 11 i n.

¹⁰ S. Cenckiewicz, *Długie ramię Moskwy...*, s. 71–100; J. Durka, *Obraz współpracy wywiadowczej...*, s. 206. Zob. relacje o charakterze wspomnieniowym: K. Kaszyński, J. Podgórski, *Szpiedzy...*, s. 24–29, 40–41; H. Bosak, *Werbownik*, Warszawa 2002, s. 221–222; *idem*, *Wnuk generała*, Warszawa 2000, s. 50–67 (tutaj na temat współpracy wywiadów PRL i NRD); *idem*, *Wywiadowcza wiza*, Warszawa 2006, s. 9 (o przejściu agentki polskiego wywiadu przez KGB); *idem*, *Oficer centrali*, Warszawa 1996, s. 55–56 (o przekazaniu Polakom dokumentów przez szefa wywiadu bułgarskiego).

¹¹ P. Pleskot, *Dyplomata...*, cz. 1, s. 85.

¹² *Ibidem*, s. 81–91.

¹³ *Ibidem*, s. 81, 85, 274–277.

Rumuni nie chcieli zaakceptować ograniczenia suwerenności państw sowieckiej strefy wpływów¹⁴. Poglądy ich przywódcy Nicolae Ceaușescu wyraźnie odbiegały od tych prezentowanych przez I sekretarza PZPR Władysława Gomułkę, który już od wiosny 1968 r. opowiadał się za interwencją zbrojną mającą na celu zahamowanie reform rządu Alexandra Dubčeka w Pradze¹⁵. Stanowisko Ceaușescu nie było zgodne z kierunkiem wyznaczonym przez Moskwę¹⁶. Już w lipcu 1967 r. ambasador Wiesław Sobierajski sygnalizował z Bukaresztu, jakoby Rumunia zamierzała wyjść z Układu Warszawskiego. Te informacje zdementowali jednak rumuńscy politycy, którzy stwierdzili, że to plotki¹⁷. 14–15 lipca 1968 r. na spotkaniu przywódców partii i rządów Bułgarii, NRD, Polski, Węgier i Związku Sowieckiego wyrażono nawet opinię, że w Pradze powstała koncepcja, by utworzyć trójstronny układ obejmujący Czechosłowację, Rumunię i Jugosławię¹⁸. Rozwój sytuacji w Czechosłowacji budził zaniepokojenie ekipy Gomułki i stał się przedmiotem zainteresowania polskich służb¹⁹. Polityka zagraniczna musiała mieć istotny wpływ na postawione przed nimi zadania, także w stosunku do Rumunów. Zwolenników prowa-

¹⁴ Leonid Breżniew 12 XI 1968 r. na V Zjeździe PZPR w Warszawie wygłosił przemówienie, w którym potwierdził takie ograniczenie suwerenności. Pisali o tym m.in. W. Jarząbek, *PRL w politycznych strukturach Układu Warszawskiego w latach 1955–1980*, Warszawa 2008, s. 35–36; M.J. Ouimet, *The Rise and Fall of the Brezhnev Doctrine in Soviet Foreign Policy*, London 2003, s. 36; J. Stańczyk, *Zmiany doktrynalne po drugiej wojnie światowej a ewolucja systemu bezpieczeństwa europejskiego*, „Myśl Wojskowa” 2004, nr 3, s. 36–37; K. Nowak, *Mniejszość polska w Czechosłowacji 1945–1989. Między nacjonalizmem a ideą internacjonalizmu*, Cieszyn 2012, s. 450.

¹⁵ J. Eisler, *Władysław Gomułka wobec praskiej wiosny*, „Wiadomości Historyczne” 1998, nr 5, s. 257–273; *idem*, *Polski rok 1968*, Warszawa 2006, s. 512–513, 735–736; P. Machcewicz, „Do diabła z suwerennością”. *Władysław Gomułka wobec praskiej wiosny* [w:] *Wokół praskiej wiosny. Polska i Czechosłowacja w 1968 roku*, red. Ł. Kamiński, Warszawa 2004, s. 59; A. Prażmowska, *Władysław Gomułka*, Warszawa 2015, s. 226–229. Podobne stanowisko prezentował wówczas zresztą I sekretarz Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Katowicach Edward Gierek, który 20 XII 1970 r. zastąpi Gomułkę (zob. P. Gajdziński, *Gierek. Człowiek z węgla*, Poznań 2014, s. 116–117).

¹⁶ L. Betea i in., *21 august 1968. Apoteoza lui Ceaușescu*, București 2009; A. Burakowski, *Geniusz Karpat...*, s. 105–115; W. Jarząbek, *PRL w politycznych strukturach...*, s. 90–91; Th. Kunze, *Ceaușescu...*, s. 189–193; Z. Siemiątkowski, *Wywiad a władza. Wywiad cywilny w systemie sprawowania władzy politycznej PRL*, Warszawa 2009, s. 99–119; 246; R. Skobelski, *Polityka PRL wobec państw socjalistycznych w latach 1956–1970. Współpraca – napięcia – konflikty*, Poznań 2010, s. 265–305; L.L. Watts, *Ferește-mă, doamnă, de prieteni...*, s. 363–384; V. Zubok, *Nieudane imperium. Związek Radziecki okresu zimnej wojny, od Stalina do Gorbaczowa*, tłum. A. Czwojdrak, Kraków 2010, s. 198–199.

¹⁷ Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych w Warszawie (dalej: AMSZ), Szyfrogramy, 6/77, wiązka 181,teczka 890, Szyfrogram nr 9223 z Bukaresztu, 17 VII 1967 r., k. 187–188.

¹⁸ Protokół ze spotkania przywódców partii i rządów krajów socjalistycznych: Bułgarii, NRD, Polski, Węgier i ZSRR (Warszawa, 14–15 lipca 1968 r.) [w:] *Zaciskanie pętli. Tajne dokumenty dotyczące Czechosłowacji 1968 r.*, wstęp i oprac. A. Garlicki, A. Paczkowski, Warszawa 1995, s. 139–140. Ponadto komuniści z NRD z „wielkim zaciekawieniem” przyjęli informacje o czeskich kontaktach z zachodnioniemiecką socjaldemokracją i włoską partią komunistyczną (zob. M. Wolf, A. McElvoy, *Człowiek bez twarzy*, tłum. K. Dmoch, Warszawa 1998, s. 204).

¹⁹ Notatka na temat komentarzy i wypowiedzi dotyczących sytuacji wewnętrznej w Czechosłowacji, sygnowana przez dyrektora Departamentu III MSW płk. Henryka Piętka z 24 VIII 1968 r. [w:] *Operacja „Podhale”*. *Służba Bezpieczeństwa wobec wydarzeń w Czechosłowacji 1968–1970*, wstęp, wybór i oprac. Ł. Kamiński, G. Majchrzak, Warszawa 2008, s. 346, 347; Notatka na temat komentarzy i wypowiedzi dotyczących sytuacji wewnętrznej w Czechosłowacji, sygnowana przez dyrektora Departamentu III MSW płk. Henryka Piętka z 28 VIII 1968 r. [w:] *Operacja „Podhale”...*, s. 464–467; Tezy dotyczące rozwoju sytuacji politycznej w Czechosłowacji w latach 1967–1968 z 4 XI 1968 r. [w:] *Operacja „Podhale”...*, s. 629–633. Pułkownik Piątek pełnił funkcję dyrektora Departamentu III MSW od 1 II 1965 r. do 8 X 1971 r., a później do 19 III 1974 r. był wiceministrem spraw wewnętrznych (zob. P. Piotrowski, *Obsada kierowniczych stanowisk w aparacie bezpieczeństwa w latach 1956–1975* [w:] *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. 2: 1956–1975, red. P. Piotrowski, Warszawa 2006, s. 35, 38).

dzenia przez Rumunię niezależnej od Związku Sowieckiego polityki zagranicznej uznawano za niebezpiecznych „nosicieli tendencji nacjonalistycznych i antyradzieckich”²⁰, a wszelkie kontakty pracowników ambasady kontrolowano z uwzględnieniem ich charakteru polityczno-propagandowego. W związku z tym polskie służby były szczególnie zainteresowane spotkaniami i rozmowami rumuńskich dyplomatów z przedstawicielami państw NATO, a także treścią przesyłek kierowanych przez ambasadę do różnych instytucji i osób prywatnych w całej Polsce.

W materiałach Departamentu II²¹ MSW na ten temat, przechowywanych w Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, znajdują się też informacje pozwalające wysuwać przypuszczenia co do innej przyczyny podjęcia przez polskie służby kroków przeciwko ambasadzie rumuńskiej. Otóż na pierwszej stronie teczki obiektowej umieszczono daty skrajne: zaczęto 21 października 1967 r., zakończono 27 kwietnia 1971 r.²² Sprawę, której nadano kryptonim „Wrota”, założono w celu prowadzenia operacyjnej kontroli polityczno-propagandowej działalności personelu ambasady z – jak to określano – „wrogimi elementami w kraju” oraz dyplomatami kapitalistycznych placówek NATO w Polsce²³. Na uwagę zasługuje fakt, że data rozpoczęcia sprawy jest taka sama jak pisma z notatką informacyjną, która wpłynęła do Wydziału V Departamentu II MSW w Warszawie, a w której zapisano: „Posiadamy informację, że ambasada PRL w Bukareszcie jest inwigilowana przez tamtejszy kontrwywiad. Szczególne wzmoczenie kontroli operacyjnej nad naszą placówką dyplomatyczną obserwuje się od ok. dwóch miesięcy. Do tego celu wykorzystywani są pracownicy miejscowego pochodzenia zatrudnieni w ambasadzie (obserwacja wewnątrz placówki), częstsze i nieuzasadnione »wizyty« elektryka, podsłuch telefoniczny, ustalanie interesantów oraz obserwacja zewnętrzna. W drugiej połowie września br. usiłowano przeprowadzić przewody przez centralkę telefoniczną ambasady do telefonu znajdującego się w budce milicjanta stojącego przed budynkiem. Obecnie każde wyjście lub wyjechanie samochodem z terenu ambasady jest sygnalizowane telefonicznie przez milicjanta”²⁴.

Na tej podstawie można przypuszczać, że decyzję o obserwacji Ambasady Rumunii w Warszawie podjęto w ramach retorsji – jako odpowiedź na podobne poczynania Rumunów w Bukareszcie. Pojawia się pytanie, dlaczego obserwowali oni polską ambasadę w Bukareszcie i dlaczego robili to tak nieprofesjonalnie. Było oczywiste, że zachowanie wspomnianego milicjanta zwróci uwagę Polaków. Odpowiedź może kryć się w wydarzeniach w ówczesnej Rumunii, mających charakter personalnej rozgrywki politycznej.

²⁰ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie (dalej: AIPN), 01419/119/J, t. 8, Pismo zastępcy naczelnika Wydziału VIII Departamentu I MSW płk. Czesława Kalińskiego do zastępcy naczelnika Wydziału V Departamentu II MSW ppłk. Konrada Torunia, 11 XII 1969 r., k. 1.

²¹ P. Piotrowski, *Struktury Służby Bezpieczeństwa MSW 1975–1990*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2003, nr 1, s. 51–107.

²² Istnieją dwa komplety materiałów tej samej sprawy, w których powtarza się wiele dokumentów: AIPN, 01419/119/J, t. 1, Teczka obiektowa – strona tytułowa, k. 2; *ibidem*, 0236/96 – sprawa obejmuje dziewięć tomów akt.

²³ *Ibidem*, 0236/96, t. 1, Wniosek o założenie teczki obiektowej „Wrota”, 30 X 1969 r., k. 5.

²⁴ *Ibidem*, 01419/119/J, t. 1, Notatka informacyjna z 18 X 1967 r. – załącznik do pisma Wydziału III Departamentu I Ministerstwa Spraw Wewnętrznych do naczelnika Wydziału V Departamentu II MSW z 21 X 1967 r., k. 1–2. W teczce o tej sygnaturze jest stara, nieciągła paginacja – w tym wypadku karty 1 i 2 następują po karcie 38. W związku z tym w obrębie jednej sygnatury w różnych dokumentach czasem powtarzają się numery kart.

Otóż w czerwcu 1967 r. została powołana komisja partyjna do badania nadużyć władzy w czasach rządów Gheorghe Gheorgiu-Deja, poprzednika Nicolae Ceaușescu. Analizowała ona przebieg dawno zakończonego kilkuletniego procesu w sprawie zabójstwa dokonanego w 1946 r. na przeciwniku Gheorgiu-Deja, Ștefanie Forișie. Według Pavla Câmpeanu i Adama Burakowskiego jej działania miały zdyskredytować nieżyjącego Gheorgiu-Deja i umożliwić pozbycie się z życia politycznego jego dawnych współpracowników²⁵. Ponieważ trupa Forișa pogrzebano niegdyś na terenie polskiej ambasady²⁶, można domniemywać, że w śledztwie uwzględniano polski wątek. Wiadomo, iż na obszarze placówki prowadzono bezskuteczne prace ekshumacyjne²⁷. Z kolei Thomas Kunze wskazuje, że śledztwo było prowadzone powierzchownie²⁸. Chodziło raczej o to, by osiągnąć cele polityczne, niż wyjaśnić wszystkie okoliczności²⁹. W jakimś stopniu tłumaczyłoby to zachowanie rumuńskiego milicjanta przed polską ambasadą – mógł wykonywać zadania powierzone przez śledczych, nie zaś tajne i wywiadowcze. Te zostałyby zlecone odpowiednio przygotowanym agentom. Ta interpretacja jest jednak niezgodna z resztą notatki, w której mowa o ewidentnym działaniu służb specjalnych, czyli zakładaniu podsłuchu. Ciekawych informacji na ten temat dostarczyła kwerenda w Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych w Warszawie. W szyfrogramie z 18 lipca 1967 r. czytamy: „Sprawy bezpieczeństwa odebrano [Alexandru] Drăghici³⁰. Zajmują się nimi Ceaușescu³¹ i [Ilie] Verdet³². Pod ich kierunkiem opracowano postanowienie K[omitetu] C[entralnego] o reorganizacji MSW i oni nadzorują wykonanie. Główną uwagę aparatu bezpieczeństwa skierowano na nadzór nad wywiadem K[rajów] S[ocjalistycznych], zwłaszcza ZSRR. W związku z tym wzmożono obserwację pochodzących z Besarabii, jak również ambasad KS”³³.

24 września 1968 r. Departament I MSW, czyli wywiad cywilny, informował: „Od dwóch lat obywatele PRL (pracownicy, delegaci, turyści) są kontrolowani przez kontrwywiad rumuński. Departament I MSW jest w posiadaniu informacji stwierdzających, że obywatele i placówki PRL są inwigilowani przez kadrowe jednostki kontrwywiadu. Prowadzona jest wrywkowa kontrola interesantów. Oficjalna ochrona placówek sygnalizuje wyjazdy i wyjścia pracowników z placówek dla podejmowania przez kadrowe brygady obserwacji, inwigilacji na terenie Bukaresztu. Od pierwszych dni sierpnia 1968 r.

²⁵ A. Burakowski, *Geniusz Karpat...*, s. 79–80; P. Câmpeanu, *Ceaușescu...*, s. 426–430. Zob. też J. Tomaszewski, *Europa Środkowo-Wschodnia...*, s. 262.

²⁶ P. Câmpeanu, *Ceaușescu...*, s. 426.

²⁷ AMSZ, *Szyfrogramy*, 6/77, wiązka 202, teczka 966, Szyfrogram nr 181 z Bukaresztu, 5 I 1968 r., k. 1. Szyfrogram ten wskazuje na to, że istniał jakiś wątek związany z Polakami: „Poszukiwania ekshumacyjne bez wyników. Znalezione kilka kości, ale zwierzęcych, jak stwierdziła ekspertyza. Gospodarze zapowiedzieli możliwość ponownego zwrócenia się latem o zgodę na dalsze poszukiwania, co jest mało prawdopodobne. Wydaje się, że pragną w ten sposób pokryć zażenowanie spowodowane niepotrzebnymi kłopotami wskutek dania posłuchu bałamutnej informacji”.

²⁸ Th. Kunze, *Ceaușescu...*, s. 85–86.

²⁹ P. Câmpeanu, *Ceaușescu...*, s. 430.

³⁰ W oryginale: Draghici.

³¹ W oryginale: Ceausescu.

³² W oryginale: Verdes.

³³ AMSZ, *Szyfrogramy*, 6/77, wiązka 181, teczka 890, Szyfrogram nr 9269 z Bukaresztu, 18 VII 1967 r., k. 191.

stwierdza się szczególną aktywizację kontrwywiadowczą, w tym również inwigilację, za Polakami³⁴.

W świetle tych materiałów aktywność kontrwywiadowcza Wydziału V w Polsce była odpowiedzią na działania aparatu bezpieczeństwa w Rumunii, a możliwe, że także wywiadu rumuńskiego w Polsce. Potwierdziło się to w końcu października 1967 r., kiedy na biurku kierownika Wydziału V Departamentu II MSW znalazła się informacja o penetracji obiektu wojskowego – lotniska w Łęcznicy Wielkiej k. Łęczycy – przez użytkowników samochodu osobowego należącego do ambasady rumuńskiej³⁵.

Te doniesienia sprawiły, że polski kontrwywiad musiał zdecydowanie dokładniej przyjrzeć się rumuńskiej placówce i jej personelowi. Podczas obserwacji odnotowano systematyczne kontakty jej przedstawicieli z pracownikami ambasad kanadyjskiej i brytyjskiej – przeciętnie raz w miesiącu spotykali się attaché wojskowi lub sekretarze. 22 kwietnia 1968 r. ambasador rumuński osobiście przekazał informacje z obrad Sejmu PRL swojemu kanadyjskiemu odpowiednikowi w jego prywatnej rezydencji³⁶. Z innych źródeł wiadomo, że Rumuni szukali zbliżenia z Kanadyjczykami. W 1967 r. zabiegali u nich o nawiązanie stosunków dyplomatycznych, ale ci jako warunki stawiali uiszczenie długów królewskich, wypłacenie odszkodowań za straty poniesione w wyniku nacjonalizacji w Rumunii, uregulowanie spraw związanych z podwójnym obywatelstwem (dla społeczności rumuńskiej mieszkającej w Kanadzie) i otwarcie konsulatów³⁷. Wreszcie w 1967 r. Rumuni pozyskali informację, że rząd w Ottawie dysponuje nowym typem reaktora atomowego, który pracuje na naturalnym uranie, a Rumunia miała duże zasoby tego surowca. Dwóm agentom rumuńskim udało się zatrudnić w kanadyjskim przemyśle jądrowym. Ceaușescu snuł nawet wizję Rumunii jako eksportera elektrowni atomowych i uranu do krajów Trzeciego Świata. Czy rozmowy prowadzone w Polsce mogły mieć z tym jakiś związek? Nic na ten temat nie wiadomo, pewnie bardzo pośredni, bo sprawa znajdowała się w zupełnie początkowej fazie (układ o rumuńsko-kanadyjskiej współpracy nuklearnej podpisano dopiero 27 października 1977 r.). Niewątpliwie jednak władze w Bukareszcie wiedziały o tych kontaktach³⁸. Relacje rumuńsko-kanadyjskie pokazują złożoność spraw, które mogły interesować dyplomatów i być powodem spotkań.

O skali obserwacji i podjętych działaniach świadczy jedna z kolejnych notatek, w której zapisano: „W opracowaniu są ważniejsze telefony służbowe ambasady oraz opracowywane są przesyłki pocztowe – dotychczas nie stwierdzono kolportażu materiałów antypartyjnych. Ustalono 86 osób spośród dziennikarzy zaproszonych na konferencję prasową w dniu 18 sierpnia br. oraz 106 osób na przyjęcie w dniu 23 sierpnia br. – w ten sposób uchwycono znaczną ilość osób powiązanych z ambasadą, listy te w oparciu

³⁴ AIPN, 0236/96, t. 1, „Rumunia” – notatka Departamentu I MSW, 24 IX 1968 r., k. 56.

³⁵ *Ibidem*, 01419/119/J, t. 6, Pismo komendy MO województwa łódzkiego do naczelnika Wydziału V Departamentu II MSW w Warszawie, 27 X 1967 r., k. 38.

³⁶ *Ibidem*, t. 1, Notatka służbowa dotycząca kontaktów pracowników ambasady rumuńskiej z pracownikami ambasady kanadyjskiej i angielskiej w latach 1968–1969, kwiecień 1969 r., k. 17.

³⁷ AMSZ, Szyfrogramy, 6/77, wiązka 181, teczka 890, Szyfrogram nr 3702 z Bukaresztu, 24 III 1967 r., k. 91.

³⁸ I.M. Pacepa, *Czerwone horyzonty...*, s. 193–195.

o dalsze notowanie kontaktów telefonicznych będą wykorzystane do wyselekcjonowania osób, które mają bliskie powiązania z ambasadą i poddane zostaną opracowaniu³⁹.

Polska bezpieka w wykazie osób pojawiających się w sprawie ujęła 137 osób, pracowników i członków ich rodzin, a także Polaków utrzymujących kontakt z ambasadą⁴⁰ – zarówno personel dyplomatyczny, liczący wtedy 13 ludzi, jak i niedyplomatyczny (16)⁴¹, od ambasadora Tiberiu Petrescu do Polki zatrudnionej w charakterze opiekunki do dziecka⁴².

Interesowano się wszelkimi spotkaniami na terenie ambasady. Na przykład w komunikacie z obserwacji 23 sierpnia 1968 r. informowano, że ok. 18.00 rozpoczęło się przyjęcie z okazji święta narodowego, na które przybyło ok. 250 osób, w większości dyplomatów, zarówno państw socjalistycznych, jak i kapitalistycznych. Godzinę później większość z nich rozjechała się, a w ambasadzie pozostało ok. trzydziestu z nich, wśród nich attaché wojskowy Czechosłowacji František Dwořák⁴³, który prowadził rozmowę z ok. piętnastoma osobami, w tym dyplomatami z Chin⁴⁴.

Z 9 września 1968 r. zachował się „wykaz kontaktów dyplomatów rumuńskich z placówkami zachodnimi”. Znajdują się w nim daty spotkań ambasadora Tiberiu Petrescu i jego podwładnych z dziennikarzami zachodnich agencji prasowych i personelem ambasad francuskiej, holenderskiej, norweskiej, szwajcarskiej, amerykańskiej i jugosłowiańskiej⁴⁵. Początkowo kontrwywiad zwrócił szczególną uwagę na trzech pracowników: attaché wojskowego, morskiego i lotniczego płk. Nicolae Mandache (ze względu na kontakty z attachatami wojskowymi państw NATO), I sekretarza ambasady Vlada Popę (nowo przybyłego, zatrudnionego w MSW Rumunii) i attaché kulturalnego Nicolae Măreșu (w jego przypadku ustalono liczne kontakty z obywatelami polskimi)⁴⁶. Przyjęto następujący kierunek działań: kontrola spotkań z przedstawicielami innych państw za pomocą środków technicznych, rozpoznanie działalności przez wzmocnienie opracowań podsłuchu telefonicznego, kierowanie agentury docierającej, wstępne opracowanie ustalonych kontaktów bez rozmów. Dysponowano dwoma tajnymi współpracownikami – „Ren” miał ogólny kontakt z ambasadą, a „Roma” z ambasadorem⁴⁷. W innej notatce do grona obserwowanych dołączono ambasadora Tiberiu Petrescu. Interesowano się obywatelami polskimi utrzymującymi dobre relacje z ambasadą, np. Michałem Burskim z Instytutu Instalacji Elektrycznych, literatem Julianem Przybosiem i znającą I sekretarza Popę Hanną Lassotą (prawdopodobnie chodzi o tłumaczkę, autorkę słownika rumuń-

³⁹ AIPN, 0236/96, t. 1, Notatka – ambasada Rumunii – kryptonim Wrota, ul. Szopena 10, b.d., k. 21.

⁴⁰ *Ibidem*, 01419/119/J, t. 1, Wykaz osób przechodzących w sprawie, k. D4–D7; *ibidem*, 0236/96, t. 1, Wykaz osób przechodzących w sprawie, b.d., k. 6–12.

⁴¹ *Ibidem*, 01419/119/J, t. 1, Notatka: ambasada Rumunii – krypt. Wrota, ul. Szopena 10, b.d., k. 9.

⁴² *Ibidem*, t. 5, Notatka służbowa dotycząca obywatelki polskiej zatrudnionej w charakterze opieki nad dzieckiem, 31 VII 1968 r., k. 44.

⁴³ Zob. Notatka na temat attaché lotniczego i wojskowego w Warszawie František Dwořák, tajne, z 17 V 1969 r. [w:] *Operacja „Podhale”...*, s. 685.

⁴⁴ AIPN, 01419/119/J, t. 5, Komunikat Wydziału V Biura „B” MSW, 24 VIII 1968 r., k. 62.

⁴⁵ *Ibidem*, 0236/96, t. 1, Wykaz kontaktów dyplomatów rumuńskich z placówkami zachodnimi, 9 IX 1968 r., k. 22.

⁴⁶ *Ibidem*, 01419/119/J, t. 1, Notatka: ambasada Rumunii – krypt. Wrota, ul. Szopena 10, b.d., k. 9.

⁴⁷ *Ibidem*, 0236/96, t. 1, Ambasada Rumunii: dane ogólne, b.d., k. 19–20.

sko-polskiego Halinę Lasotę)⁴⁸. W konsekwencji w aparatach telefonicznych ambasady założono podsłuch, kontrolowano pocztę, obserwowano personel i osoby w jakikolwiek sposób powiązane z dyplomatami. Spisywano numery rejestracyjne samochodów należących do osób goszczących w placówce⁴⁹.

Wydział V Departamentu II ustalał liczbę obywateli Rumunii w Polsce i miejsca ich pobytu⁵⁰. Na 30 września 1968 r. w PRL stałe przebywało ich 50 (m.in. 11 w Warszawie i po 6 w Katowicach, Opolu i we Wrocławiu). Ze względu na częste wyjazdy zagraniczne zainteresowanie polskich służb wzbudzał Joen Stroescu, który przez dłuższy czas pozostając bez zatrudnienia, dysponował środkami finansowymi na dwa wyjazdy do Stanów Zjednoczonych; współpracująca z czasopismami zachodnimi i niewracająca z Francji Irina Pislaru-Łukasik⁵¹, a także Maria Florans – tłumaczka powiązana ze środowiskiem żydowskim⁵². 16 maja 1969 r. ppłk Adam Garbaczewski informował, że w Polsce na stałe mieszka 51 obywateli rumuńskich i scharakteryzował tę społeczność. Wskazał, iż dziesięć osób stosunkowo często wyjeżdżało czasowo do Rumunii i państw zachodnich. Stwierdził, że w porównaniu z innymi grupami narodowościowymi przebywającymi w Polsce na stałe Rumuni nie tworzą zwarte środowiska i adaptują się do otoczenia, zarówno w miejscu pracy, jak i zamieszkania. Nie zauważono ich bliskich powiązań z ambasadą rumuńską w Warszawie. Podczas kontroli operacyjnej nie stwierdzono, aby przysyłała ona pod ich adresy materiały propagandowe lub inne wydawnictwa. Dodał też informację wskazującą na to, że strona polska zastosowała retorsje w ramach działań konsularnych: „W 1968 r. konsul ambasady rumuńskiej w Warszawie, III sekretarz Nae Vasile usiłował nawiązać kontakt z Wydziałem Z[arządu] K[ontrolni] R[uchu] G[ranicznego] Komendy Stołecznej M[ilicji] O[bywatelskiej] w sprawie kolonii rumuńskiej w Polsce, lecz kontaktu żadnego z nim nie nawiązano, ponieważ polski konsul w Bukareszcie napotyka nie na pomoc, lecz na utrudnianie w pracy po sprawach konsularnych”⁵³.

Złe informacje napływały też od dyrektora Gabinetu Ministra Spraw Wewnętrznych płk. Stanisława Kończewicza. W raporcie Ambasady PRL w Bukareszcie dla Departamentu II MSW wskazano, że władze rumuńskie utrudniają dyplomatom kontakt z Polonią.

⁴⁸ *Ibidem*, Notatka – ambasada Rumunii – kryptonim Wrota, ul. Szopena 10, b.d., k. 21.

⁴⁹ *Ibidem*, 01419/119/J, t. 6, Wykaz adresów, na które ambasada Rumunii wysłała zaproszenia na konferencję prasową 16 sierpnia o 12.00 z okazji Święta Narodowego Socjalistycznej Republiki Rumunii, 13 VIII 1968 r., k. 55–57; *ibidem*, Wykaz osób, do których ambasada Rumunii wysłała zaproszenia na koktajl 23 sierpnia o godz. 18 z okazji święta narodowego Rumunii, 15 VIII 1968 r., k. 58–60; *ibidem*, Komunikat, 24 VIII 1968 r., k. 62–64; *ibidem*, Notatka służbowa dotycząca Ambasady Rumuńskiej Republiki Ludowej w Warszawie, 28 I 1969 r., k. 73; *ibidem*, Wykaz adresów, na które Ambasada Socjalistycznej Republiki Rumunii w Polsce przesyłała zaproszenia na konferencję prasową poświęconą turystyce Socjalistycznej Republiki Rumunii w roku 1969 na dzień 24 IV br. o godz. 12.00, k. 75–76; *ibidem*, Wykaz adresatów, do których ambasador Republiki Socjalistycznej Rumunii wysłała zaproszenia na koktajl, który odbędzie się 21 X br. o godz. 18 w salonach ambasady przy ul. Szopena 10, 17 X 1969 r., k. 100–101.

⁵⁰ *Ibidem*, 0236/96, t. 1, Notatka, 25 X 1968 r., k. 23–24.

⁵¹ W oryginale: Irina Paslariu-Łukasik, ale chodzi zapewne właśnie o Irinę Pislaru-Łukasik, która – na potrzeby awangardowego teatru bukaresztańskiego „Teatrul Mic” – przełożyła na język rumuński *Tango* Sławomira Mrożka (zob. „Tango” Mrożka w *Paryżu i Bukareszcie*, „Widnokrąg” 1967, nr 6, s. 5).

⁵² AIPN, 0236/96, t. 1, Notatka, 25 X 1968 r., k. 23–24.

⁵³ *Ibidem*, 01419/119/J, t. 1, Notatka inspektora Wydziału V Departamentu II MSW ppłk. Adama Garbaczewskiego, 16 V 1969 r., k. 13.

Materiały wysyłane do skupisk ludności polskiej wracały z adnotacją „adresat nieznanym”. Ponadto, informując, iż w Rumunii mieszka 138 obywateli polskich, zaznaczono, że władze Rumunii wywierają nacisk, aby przyjęli oni obywatelstwo tego państwa. Na marginesie raportu widnieje wiele mówiąca odręczna notatka-pytanie: „Jak wygląda w tej sferze działalność ambasady Rumunii w stosunku do obywateli Rumunii w PRL?”⁵⁴.

Sprawy operacyjne prowadzono przeciwko następującym osobom:

- ambasador Tiberiu Petrescu – sprawa operacyjna „Waldek”⁵⁵;
- radca ambasady Ion Mielcioiu – sprawa operacyjna „Worek”⁵⁶;
- sekretarz ambasady Rumunii Ionel-Marcel Mamularu – sprawa operacyjna „Walter”⁵⁷;
- attaché kulturalny Nicolae Mareş – sprawa operacyjna „Waldemar”⁵⁸;
- urzędnik ambasady Mihai Mihalachioaie – sprawa operacyjna „Walet”⁵⁹.

Realizowano też sprawy nierejestrowane – przeciwko wymienionym osobom:

- I sekretarz Vlad Popa – sprawa operacyjna kryptonim „Witold”;
- I sekretarz Ioan⁶⁰ Rusu (nie podano kryptonimu sprawy);
- II sekretarz Iulian Pop – sprawa operacyjna „Wiktor”⁶¹.

Systematycznie poprzez MSZ uaktualniano wszelkie informacje dotyczące numerów telefonów, adresów, marek i numerów rejestracyjnych pojazdów ambasady⁶².

⁵⁴ *Ibidem*, 0236/96, t. 1, Odpis raportu Ambasady PRL w Bukareszcie z 1969 r. – załącznik do pisma dyrektora Gabinetu Ministra Spraw Wewnętrznych płk. Stanisława Kończewicza do dyrektora Departamentu II płk. Mikolaja Krupskiego, 30 IV 1969 r. Pułkownik Kończewicz pełnił funkcję dyrektora od 25 I 1967 r. do 19 V 1971 r. (zob. P. Piotrowski, *Obsada kierowniczych stanowisk...*, s. 36).

⁵⁵ AIPN, 0236/96, t. 2, Dokumenty personalne, raporty z podsłuchu telefonicznego, tajne notatki służbowe, korespondencja w sprawie, 4 V 1966 r. – 4 IV 1971 r., k. 1–156; *ibidem*, 01419/119/J, t. 7, Dokumenty personalne, raport z podsłuchu telefonicznego, korespondencja w sprawie, 25 XI 1969 r. – 21 VIII 1970 r., k. 1–139.

⁵⁶ *Ibidem*, 0236/96, t. 7, Dokumenty personalne, raporty z podsłuchu telefonicznego, korespondencja w sprawie, 25 XI 1969 r. – 21 VIII 1970 r., k. 1–16; *ibidem*, 01419/119/J, t. 7, Dokumenty personalne, raport z podsłuchu telefonicznego, korespondencja w sprawie, 25 XI 1969 r. – 21 VIII 1970 r., k. 1–8.

⁵⁷ *Ibidem*, 0236/96, t. 3, Dokumenty personalne, raporty z podsłuchu telefonicznego, zdjęcia wykonane podczas obserwacji spotkania z Edwardem Juchniewiczem, tajne notatki służbowe, korespondencja w sprawie, 19 XII 1966 r. – 27 IV 1971 r., k. 1–55; *ibidem*, 01419/119/J, t. 3, Dokumenty personalne, raporty z podsłuchu telefonicznego, tajne notatki służbowe, korespondencja w sprawie, 19 XII 1966 r. – 4 I 1971 r., k. 1–50.

⁵⁸ *Ibidem*, 0236/96, t. 4, Dokumenty personalne, informacje tajnego współpracownika „Romana”, fotografie, fotokopie korespondencji Nicolae Mareşu, raporty z podsłuchu telefonicznego, tajne notatki służbowe, korespondencja w sprawie, 2 XI 1968 r. – 27 IV 1971 r., k. 1–39; *ibidem*, 01419/119/J, t. 9, Dokumenty personalne, raporty z podsłuchu telefonicznego, notatki na temat Tadeusza Parnowskiego, Stanisława Bruskiego, Juliana Przybosia, 17 VIII 1968 r. – 7 I 1971 r., k. 1–160; *ibidem*, t. 4, Dokumenty personalne, korespondencja w sprawie, notatki, fotokopie korespondencji Nicolae Mareşu, 6 VII 1967 r. – 12 VI 1970 r., k. 1–33.

⁵⁹ *Ibidem*, 0236/96, t. 8, Dokumenty personalne, raport z podsłuchu telefonicznego, korespondencja w sprawie, 11 XII 1969 r. – 8 X 1970 r., k. 1–10; *ibidem*, 01419/119/J, t. 8, Dokumenty personalne, raport z podsłuchu telefonicznego, korespondencja w sprawie, 11 XII 1969 r. – 8 X 1970 r., b.p.

⁶⁰ W oryginale: Lucjan (*ibidem*, 01419/119/J, t. 1, Pismo naczelnika Wydziału V Departamentu II MSW w Warszawie ppłk. Romualda Michniewicza do naczelnika Wydziału II Biura „C” MSW w Warszawie, 9 XII 1970 r., k. 30). Jednak w oficjalnym spisie pracowników i ich rodzin mieszkających w Polsce wytworzonym przez ambasadę rumuńską w grudniu 1960 r. widnieją właśnie Ioan Rusu, wtedy II sekretarz ambasady, jego żona i syn (zob. *ibidem*, t. 6, Dane Ambasady Rumuńskiej Republiki Ludowej w Polsce, grudzień 1960 r., k. 1).

⁶¹ *Ibidem*, t. 1, Ramowy plan operacyjnych przedsięwzięć w sprawie „Wiktor”, 25 XI 1969 r., k. 21–23; *ibidem*, Pismo naczelnika Wydziału V Departamentu II MSW w Warszawie ppłk. Romualda Michniewicza do naczelnika Wydziału II Biura „C” MSW w Warszawie, 9 XII 1970 r., k. 30.

⁶² *Ibidem*, t. 5, Informacja Ambasady Socjalistycznej Republiki Rumunii w Warszawie do Ministerstwa Spraw Zagranicznych w Warszawie: wykaz personelu ambasady, 20 XI 1968 r., k. 1–5; *ibidem*, t. 1, Informacja Ambasady

Dysponowano, ujętymi na indywidualnych „formularzach dla otrzymania legitymacji Ministerstwa Spraw Zagranicznych Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej”, danymi personalnymi pracowników i ich rodzin⁶³. W zakładaniu podsłuchu i wykonywaniu dokumentacji fotograficznej ściśle współpracowano z Biurami „B” i „T” MSW⁶⁴ (np. w Biurze „T” składano wnioski na założenie podsłuchu telefonicznego i wyszczególniano numery telefonów⁶⁵).

17 czerwca 1969 r. opracowano notatkę na temat spotkań z dyplomatami sekretarza ambasady Włoch Vincenza Manna, który wypytywał ich o stanowisko rumuńskie w bardzo istotnych wówczas sprawach: konfliktu sowiecko-chińskiego (w marcu tego roku doszło do walk między wojskami obu stron nad rzeką rozgraniczającą obydwa państwa – Ussuri⁶⁶), wojny w Wietnamie, wystąpienia Albanii z Układu Warszawskiego (12 września 1968 r.) i jej zbliżenia z Chinami, a także o wnioski z obserwacji stosunków państwo–Kościół w PRL (zwłaszcza jeśli chodzi o szanse na ewentualną wizytę papieża)⁶⁷. Właśnie w okresie, gdy śledzono kontakty włoskiego dyplomaty z Rumunami, zwrócono uwagę na II sekretarza ambasady Iuliana Popa, który przybył do Warszawy 1 kwietnia 1969 r., znał rosyjski, angielski i polski. Kontaktował się z pracownikami ambasad szwedzkiej, amerykańskiej, kanadyjskiej, brytyjskiej, włoskiej i RFN. Wszyscy w swoich placówkach zajmowali się zagadnieniami polityczno-informacyjnymi. Było wiadomo, że jeden z nich – Edward Juchniewicz⁶⁸, II sekretarz ambasady amerykańskiej, działa na rzecz wywiadu. Podejrzewano, że Pop jest informatorem Juchniewicza. Wniosek ten wysnuto na podstawie obserwacji spotkań i wzajemnych relacji. Przypuszczano też, że Pop przekazuje dane o sytuacji w kierownictwie partii rumuńskiej, a to godziło w interesy wszystkich państw socjalistycznych. W ramowym planie przedsięwzięć operacyjnych

Socjalistycznej Republiki Rumunii w Warszawie do Ministerstwa Spraw Zagranicznych w Warszawie o danych teled adresowych pracowników, 20 V 1969 r., k. 1–5; *ibidem*, Informacja Ambasady Socjalistycznej Republiki Rumunii w Warszawie do Ministerstwa Spraw Zagranicznych w Warszawie, 25 XI 1969 r., k. 28–33; *ibidem*, Informacja Ambasady Socjalistycznej Republiki Rumunii w Warszawie do Ministerstwa Spraw Zagranicznych w Warszawie, 26 V 1970 r., k. 34–37.

⁶³ *ibidem*, t. 2, Formularze dla otrzymania legitymacji Ministerstwa Spraw Zagranicznych Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, 4 V 1966 r., k. 11, 26; *ibidem*, t. 3, Formularze dla otrzymania legitymacji Ministerstwa Spraw Zagranicznych Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, 19 XII 1966 r., k. 1–2; *ibidem*, t. 4, Formularze dla otrzymania legitymacji Ministerstwa Spraw Zagranicznych Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, 6 VII 1967 r., k. 1–2; *ibidem*, t. 5, Formularze dla otrzymania legitymacji Ministerstwa Spraw Zagranicznych Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, 30 XII 1969 r. – 10 XII 1970 r., k. 6–41, 46–58; *ibidem*, 0236/96, t. 5, Formularze dla otrzymania legitymacji Ministerstwa Spraw Zagranicznych Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, 30 XII 1968 r. – 10 XII 1970 r., k. 11–113.

⁶⁴ P. Pleskot, *Technika w służbie. Środki techniczne stosowane w inwigilacji zachodnich dyplomatów przez kontrwywiad PRL (1956–1989)* [w:] *Studia nad wywiadem i kontrwywiadem Polski w XX wieku*, t. 2, red. W. Skóra, P. Skubisz, Szczecin 2015, s. 579–594.

⁶⁵ AIPN, 0236/96, t. 1, Notatka, 29 X 1969 r., k. 18.

⁶⁶ Zob. szerzej J.L. Gaddis, *Zimna wojna. Historia podzielonego świata*, tłum. B. Pietrzyk, Kraków 2007, s. 175–178. Dokumenty związane z tą sprawą zostały w Polsce opublikowane w: W.J. Dziak, J. Rowiński, *Chińsko-sowiecki spór graniczny. Wybór dokumentów*, Warszawa 2017.

⁶⁷ AIPN, 01419/119/J, t. 1, Informacja dotycząca zainteresowań I sekretarza ambasady Włoch w Warszawie Vincenza Manno oraz jego kontaktów z dyplomatami rumuńskimi, 17 VI 1969 r., k. 18–21.

⁶⁸ Edward Juchniewicz (ur. 1930) – dyplomata Stanów Zjednoczonych polskiego pochodzenia, w latach 1953–1986 oficer CIA (za: P. Pleskot, *Dyplomata...*, cz. 2, s. 380).

przeciwko niemu przewidywano: ustalać i sprawdzać jego wszystkie kontakty z obywatelami polskimi, rozpoznać jego wszystkie kontakty z personelem innych placówek dyplomatycznych (szczególnie państw należących do paktów wojskowych uznanych za wrogie), kontakty te należało dokumentować na potrzeby operacyjne. Następnie postanowiono wyselekcjonować odpowiednie osoby, by pozyskać je jako źródła informacji na temat Popa. Do zadań agentów należało nawiązanie z nim bliskiego kontaktu i zdobycie jego zaufania, uzyskanie danych demaskujących jego zainteresowania, stworzenie warunków umożliwiających założenie w pomieszczeniach podsłuchu⁶⁹, spenetrowanie notatek⁷⁰. Zdecydowano też, by nadal stosować podsłuch telefoniczny, tajną obserwację zewnętrzną, pełną inwigilację korespondencji, dokumentowanie fotograficzne i opisowe spotkań, a gdyby udało się założyć podsłuch w pomieszczeniach – dokumentować również na taśmach magnetofonowych⁷¹.

Z Juchniewiczem kontaktował się też Mamularu, co zwróciło na niego uwagę kontrwywiadu. W konsekwencji założono mu podsłuch i obserwowano⁷².

Szczególnie kontrolowano kolportowany przez ambasadę biuletyn „Rumunia”. Latem 1968 r. pojawiło się w nim sporo treści dotyczących rumuńskiego stanowiska w sprawie Czechosłowacji, m.in. nota rządu RRS do rządu PRL⁷³. 19 grudnia tr. Wydział „W” Komendy Miejskiej MO przechwycił 130 przesyłek (skierowanych przez ambasadę do różnych instytucji i osób prywatnych), w których znajdowały się trzy takie biuletyny, w tym jeden (nr 30) z fragmentem referatu sekretarza generalnego Rumuńskiej Partii Komunistycznej Nicolae Ceaușescu. Inspektor Wydziału V Departamentu II MSW por. Jan Boberski w specjalnej notatce cytował z niego całe fragmenty i proponował skonfiskowanie przesyłek⁷⁴.

W notatce z 1969 r. informowano: „Wrogie materiały propagandowe po wypadkach sierpniowych w Czechosłowacji ambasada rumuńska kierowała na adresy polskich redak-

⁶⁹ Na temat podsłuchu pomieszczeń zob. P. Piotrowski, *Struktury Służby Bezpieczeństwa MSW...*, s. 62.

⁷⁰ AIPN, 01419/119/J, t. 1, Ramowy plan operacyjnych przedsięwzięć w sprawie „Wiktor”, dotyczącej II sekretarza ambasady Rumunii w PRL Iuliana Popa, 25 XI 1969 r., k. 22–24; *ibidem*, Pismo do Winokurowa z 9 I 1970 r., k. 25–26.

⁷¹ *ibidem*, Ramowy plan operacyjnych przedsięwzięć w sprawie „Wiktor”, dotyczącej II sekretarza ambasady Rumunii w PRL Iuliana Popa, 25 XI 1969 r., k. 24.

⁷² Zob. m.in. *ibidem*, t. 3, Informacje z podsłuchu telefonicznego, np. 7 i 29 I 1969 r., 4 i 5 II 1969 r., 15 V i 2 VI 1970 r., k. 3–7, 20, 22; *ibidem*, Notatka informacyjna inspektora Wydziału I Departamentu II MSW kpt. Andrzeja Szypulskiego, 8 V 1969 r., k. 9; *ibidem*, Pismo kierownika jednostki Konrada Torunia do dyrektora Biura „T” o PT na figuranta Mamularu, kryptonim Walter, 11 V 1970 r., k. 21; *ibidem*, Notatka z podsłuchu rozmowy telefonicznej Mamularu z Juchniewiczem, 12 VI 1970 r., k. 27; *ibidem*, 0236/96, t. 9, Notatka informacyjna z podsłuchu telefonicznego, 21 IV 1969 r., k. 108.

⁷³ *ibidem*, 01419/119/J, t. 1, Notatka dotycząca treści biuletynów rumuńskich, 12 XI 1968 r., k. 8.

⁷⁴ Według niego w kontekście interwencji w Czechosłowacji szczególną uwagę zwracały następujące słowa rumuńskiego przywódcy: „Każdy przejaw mieszania się w wewnętrzne sprawy innej partii, każdy akt udzielenia pomocy niektórym ugrupowaniom lub poszczególnym członkom innej partii nie tylko nie jest dla niej pomocą, lecz, przeciwnie, powoduje osłabienie jej jedności, a co za tym idzie nie da się pogodzić z internacjonalistycznymi stosunkami między partiami. W tych warunkach każda partia ma prawo do podejmowania wszelkich środków, które uważa za pomocne w obronie swej jedności... W ruchu komunistycznym nie jest potrzebny kierujący organ centralny, każda partia winna myśleć i działać samodzielnie” (*ibidem*, Notatka inspektora Wydziału V Departamentu II por. Jana Boberskiego, 19 XII 1968 r., k. 25).

cji czasopism, bibliotek, czytelników itp., które w dwóch wypadkach zostały skonfiskowane⁷⁵. Materiały te nie zawsze wzbudzały zastrzeżenia. W jednym z kolejnych dokumentów czytamy: „Ambasada Rumunii załączone pisma rozsyła w dużych ilościach (sześć worków leży w Wyd. »W« Kom[andny] Stoł[ecznej] MO) adresowanych na różne polskie instytucje. Pobieżny przegląd tytułów nie zwraca uwagi na szkodliwość pisma⁷⁶. W innej notatce wskazano: „Ogółem 250 szt. Zatrzymano na Warszawę 11 szt. Zatrzymano na teren 109 szt.”⁷⁷

Do samego końca prowadzenia sprawy obiektowej obserwowano Nicolae Maresę, attaché kulturalnego. W 1971 r. scharakteryzował go tajny współpracownik MSW, wspomniany „Roman”, który miał bardzo dobre relacje z ambasadą, tłumaczył prospekty techniczne i handlowe dla jej attachatu handlowego⁷⁸. Powiedział, że Maresa zna od 20 marca 1970 r., kiedy zgłosił mu gotowość opracowania książki dotyczącej uchodźców polskich w Rumunii w czasie II wojny światowej, w kontekście pomocy udzielonej im przez władze i społeczeństwo rumuńskie⁷⁹. TW informował o osobach, z którymi skontaktował go attaché. Opisał go jako człowieka ruchliwego i dobrze wprowadzonego w polskie środowiska kulturalne, mającego „dość poważne wyniki w zacieśnianiu współpracy kulturalnej rumuńsko-polskiej”⁸⁰.

W materiałach sprawy operacyjnej prowadzonej przeciwko Nicolae Maresowi odnajdujemy jego korespondencję z polskimi autorami, wyciąg z akt Uniwersytetu Warszawskiego. Sprawdzano wszystkie osoby mające z nim kontakt⁸¹. W dokumentach zachowały się pisma, które wymieniano na jego temat. W jednym z nich oficer Wydziału VIII Departamentu I (czyli wywiadu) stwierdził, że jest on prawdopodobnie kadrowym pracownikiem MSW, korzystającym z przykrycia dyplomaty, gdyż po studiach w Polsce udał się do Rumunii na specjalne przeszkolenie typu wojskowego⁸². Natomiast oficer Wydziału V Departamentu II (kontrwywiadu) uważał, iż nie może wyciągać tak daleko idących wniosków, gdyż w wyniku przeprowadzonych działań (obserwacji i podsłuchu) nic przeciwko niemu nie znaleziono. Jednak przyjmował jako pewnik, że jeśli rumuńskie MSZ skierowało go na studia do Polski, to „przewidywało dalsze wykorzystanie jego osoby jako specjalisty w sprawach polskich”⁸³. Obszerne materiały

⁷⁵ *Ibidem*, 0236/96, t. 1, Notatka inspektora Wydziału V Departamentu II MSW ppłk. Adama Garbaczewskiego, 16 V 1969 r., k. 25–26.

⁷⁶ *Ibidem*, 01419/119/J, t. 6, Odrębna notatka Konrada Torunia z czerwca 1969 r., k. 87.

⁷⁷ *Ibidem*, k. 88.

⁷⁸ *Ibidem*, t. 4, Informacja TW spisana przez ppłk. J. Ryłko z 19 IV 1971 r. – załącznik do pisma naczelnika Wydziału VIII Departamentu II MSW ppłk. Kazimierza Pjanki do naczelnika Wydziału V Departamentu II MSW z 28 IV 1971 r., k. 4/1–4/3.

⁷⁹ *Ibidem*, 0236/96, t. 4, Informacja TW spisana przez ppłk. J. Ryłko z 19 IV 1971 r. – załącznik do pisma naczelnika Wydziału VIII Departamentu II MSW ppłk. Kazimierza Pjanki do naczelnika Wydziału V Departamentu II MSW z 28 IV 1971 r., k. 8/2–8/3.

⁸⁰ *Ibidem*.

⁸¹ *Ibidem*, 01419/119/J, t. 4, Pismo naczelnika Wydziału V Departamentu II MSW ppłk. Kazimierza Kudły do naczelnika Wydziału III Komendy Stołecznej MO w Warszawie, 13 XI 1968 r., k. 9.

⁸² *Ibidem*, Pismo zastępcy naczelnika Wydziału VIII Departamentu I MSW płk. Czesława Kalińskiego do zastępcy naczelnika Wydziału V Departamentu II MSW ppłk. Konrada Torunia, 19 II 1970 r., k. 29.

⁸³ *Ibidem*, Pismo zastępcy naczelnika Wydziału V Departamentu II MSW ppłk. Konrada Torunia do zastępcy naczelnika Wydziału VIII Departamentu I MSW płk. Czesława Kalińskiego, 24 II 1970 r., k. 30.

archiwalne na jego temat pokazują, jak polski kontrwywiad uważnie obserwował wszelkie poczynania rumuńskiego attaché kulturalnego. Nicolae Mareş imponował liczbą kontaktów z dziennikarzami i artystami⁸⁴. Mimo bardzo dokładnej inwigilacji nie znaleziono żadnych dowodów na jego działalność szpiegowską.

W grudniu 1970 r. na Wybrzeżu doszło do protestów robotniczych. Władze zdecydowały się wykorzystać do ich stłumienia nie tylko milicję, ale i wojsko. W wyniku ostrzału z ostrej amunicji zginęli robotnicy. Sprawa szybko nabrała międzynarodowego rozgłosu i nic dziwnego, że stała się tematem dyskusji prowadzonych przez zagranicznych dyplomatów w Polsce. W końcu 1970 r. informację przekazał mężczyzna określany jako źródło „J”. 17 grudnia, a więc tego dnia, kiedy doszło do tragedii (czarny czwartek), uczestniczył on w przyjęciu wydanym przez Belgijskie Linie Lotnicze „Sabena” i mimo że rozmawiał z wieloma dyplomatami, to żaden z nich nie poruszył tematu tragicznych wypadków na Wybrzeżu. Wśród obecnych byli m.in. ambasadorowie Brazylii, Argentyny, Belgii, Holandii, Finlandii i Szwajcarii, którzy zgromadzili się wokół ambasadora Rumunii. Ten miał otwarcie wyrażać swój pogląd na przebieg wydarzeń grudniowych w Polsce, podawał w wątpliwość, „czy sprzymierzeńcy będą nadal popierać tych członków ekipy kierowniczej, którzy stracili poparcie społeczeństwa”, i przewidywać zmiany w kierownictwie partii⁸⁵. Nastąpiło to trzy dni później, kiedy władzę w Polsce przejął dotychczasowy I sekretarz Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Katowicach Edward Gierek wraz ze swoją ekipą.

Była to jedna z ostatnich informacji w sprawie obiektowej „Wrota”. W dokumentach oczywiście znajdujemy późniejsze notatki z podsłuchów telefonicznych, ale nie wnoszą one niczego nowego. 27 kwietnia 1971 r. na polecenie kierownika departamentu zawieszono prowadzenie sprawy przeciwko ambasadzie rumuńskiej w Warszawie. Na podstawie zebranych źródeł trudno powiedzieć, dlaczego materiały odesłano do archiwum – ze względu na zmianę w polskim obozie władzy i wynikającą z tego próbę nowego otwarcia wzajemnych relacji z Rumunią⁸⁶, zakończenie inwigilacji polskiej ambasady w Bukareszcie przez służby rumuńskie czy może brak konkretnych dowodów działalności szpiegowskiej dyplomatów rumuńskich w Polsce. Niemal pewne jest, że przynajmniej niektórymi zebranymi informacjami Polacy dzielili się z partnerami sowieckimi. W pierwszej części materiałów widnieje adnotacja oficera Urzędu Ochrony Państwa z 30 października 1998 r., że przygotowując je do filmowania, stwierdził brak stron 27–28 – „informacji dla towarzyszy radzieckich”⁸⁷. Bardzo możliwe, że ktoś zniszczył te dokumenty, aby uniknąć powiązania go ze służbami sowieckimi.

Całość materiałów sprawy obiektowej „Wrota” jest ciekawym dowodem na nie najlepsze stosunki polsko-rumuńskie w końcu lat sześćdziesiątych i na początku siedemdziesiątych. Mimo że Polska i Rumunia oficjalnie były sojusznikami, to podejmowały przeciwko sobie wrogie działania wywiadowcze i kontrwywiadowcze. Niewątpliwie

⁸⁴ Obszerna dokumentacja z podsłuchu telefonicznego znajduje się w: *ibidem*, 0236/96, t. 9, k. 10–168.

⁸⁵ *Ibidem*, 01419/119/J, t. 1, Wyciąg z informacji źródła „J” z 21 XII 1970 r., opracowany 22 XII 1970 r., k. 38.

⁸⁶ O dobrych relacjach Ceauşescu z Gierkiem pisze: I.M. Pacepa, *Czerwone horyzonty...*, s. 202.

⁸⁷ AIPN, 01419/119/J, t. 1, Notatka służbowa kpt. Wiesława Tobiasza, 30 X 1998 r., k. 28.

wynikało to z faktu, że kierownictwa partyjne obu państw miały odmienny stosunek do najważniejszych wówczas zagadnień: suwerenności państw bloku socjalistycznego (doktryna Breżniewa), praskiej wiosny oraz interwencji w Czechosłowacji.

BIBLIOGRAFIA

ŹRÓDŁA

Źródła archiwalne

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie

Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych w Warszawie

Źródła drukowane

- Dziak W.J., Rowiński J., *Chińsko-sowiecki spór graniczny. Wybór dokumentów*, Warszawa 2017.
- Operacja „Podhale”. Służba Bezpieczeństwa wobec wydarzeń w Czechosłowacji 1968–1970*, wstęp, wybór i oprac. Ł. Kamiński, G. Majchrzak, Warszawa 2008.
- Organizacja Układu Warszawskiego. Dokumenty 1955–1985*, red. H. Jaroszek i in., Warszawa 1986.
- Zaciskanie pętli. Tajne dokumenty dotyczące Czechosłowacji 1968 r.*, wstęp i oprac. A. Garlicki, A. Paczkowski, Warszawa 1995.

OPRACOWANIA

- Bagieński W., *Wywiad cywilny Polski Ludowej w latach 1945–1961*, t. 1–2, Warszawa 2017.
- Betea L. i in., *21 august 1968. Apoteoza lui Ceaușescu*, București 2009.
- Bosak H., *Oficer centrali*, Warszawa 1996.
- Bosak H., *Rezydent z Genewy*, Warszawa 1995.
- Bosak H., *Werbownik*, Warszawa 2002.
- Bosak H., *Wnuk generała*, Warszawa 2000.
- Bosak H., *Wywiadowcza wiza*, Warszawa 2006.
- Burakowski A., *Geniusz Karpat. Dyktatura Nicolae Ceaușescu 1965–1989*, Warszawa 2008.
- Câmpeanu P., *Ceaușescu. Lata odliczane wstecz*, tłum. H. Mirska-Lasota, Warszawa 2004.
- Cencikiewicz S., *Długie ramię Moskwy. Wywiad wojskowy Polski Ludowej 1943–1991 (wprowadzenie do syntezy)*, Poznań 2011.
- Constantiniu L., *Uniunea Sovietică între obsesia securității și insecurității*, București 2010.
- Deletant D., *Ceaușescu and the Securitate. Coercion and Dissent in Romania, 1965–1989*, New York 1995.
- Deletant D., *Rumunia [w:] Czekiści. Organy bezpieczeństwa w europejskich krajach bloku sowieckiego 1944–1989*, red. K. Persak, Ł. Kamiński, Warszawa 2010.
- Demel J., *Historia Rumunii*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1986.

- Durka J., *Obraz współpracy wywiadowczej i kontrwywiadowczej służb PRL ze służbami rumuńskimi w świetle dokumentów strony polskiej – przyczynek do zarysu problematyki* [w:] *Polska i Rumunia. Wspólnie – obok – blisko. Polonia și România. Împreună – alături – aproape*, red. S. Iachimovschi, K. Stempel-Gancarczyk, E. Wieruszewska-Calistru, Suceava 2015.
- Eisler J., *Polski rok 1968*, Warszawa 2006.
- Eisler J., *Władysław Gomułka wobec praskiej wiosny*, „Wiadomości Historyczne” 1998, nr 5.
- Gaddis J.L., *Zimna wojna. Historia podzielonego świata*, tłum. B. Pietrzyk, Kraków 2007.
- Gajdziński P., *Gierek. Człowiek z węgla*, Poznań 2014.
- Hermański S., Jusupović A., Wróblewski T., *Cywilne organy bezpieczeństwa państwa 1956–1990* [w:] *Historyczno-prawna analiza struktur organów bezpieczeństwa państwa w Polsce Ludowej (1944–1990)*, red. A. Jusupović, R. Leśkiewicz, Warszawa 2013.
- Jarząbek W., *PRL w politycznych strukturach Układu Warszawskiego w latach 1955–1980*, Warszawa 2008.
- Judt T., *Powojnie. Historia Europy od roku 1945*, Poznań 2008.
- Karapyta M., *Zarys stosunków polsko-rumuńskich w latach 1945–1965* [w:] *Polsko-rumuńskie związki historyczne i kulturowe. Legături istorice și culturale polono-române*, red. S. Iachimovschi, E. Wieruszewska-Calistru, Suceava 2013.
- Kaszyński K., Podgórski J., *Szpiedzy, czyli tajemnice polskiego wywiadu*, Warszawa 1994.
- Kowalski L., *Krótsze ramie Moskwy. Historia kontrwywiadu wojskowego PRL*, Warszawa 2017.
- Kunze Th., *Ceaușescu. Piekło na ziemi*, tłum. J. Czudec, Warszawa 2016.
- Laqueur W., *Historia Europy 1945–1992*, London 1993.
- Machcewicz P., „Do diabła z suwerennością”. *Władysław Gomułka wobec praskiej wiosny* [w:] *Wokół praskiej wiosny. Polska i Czechosłowacja w 1968 roku*, red. Ł. Kamiński, Warszawa 2004.
- Nowak K., *Mniejszość polska w Czechosłowacji 1945–1989. Między nacjonalizmem a ideą internacjonalizmu*, Cieszyn 2012.
- Nowak K., *Z dziejów kontaktów Polaków rumuńskich z Polską przed rokiem 1989* [w:] *We wspólnocie narodów i kultur. W kręgu relacji polsko-rumuńskich. Comunitatea popoarelor și culturilor. În lumea relațiilor polono-române*, red. S. Iachimovschi, E. Wieruszewska, Suceava 2008.
- Olteanu C., Duță A., *România. 36 de ani în Tratatul de la Varșovia*, București 2014.
- Ouimet M.J., *The Rise and Fall of the Brezhnev Doctrine in Soviet Foreign Policy*, London 2003.
- Pacepa I.M., *Czerwone horyzonty. Prawdziwa historia zbrodni, życia i upadku Nicolae Ceausescu*, tłum. M. Fabianowska, Warszawa 1990.
- Pacepa I.M., Rychlak R.J., *Dezinformacja. Były szef wywiadu ujawnia metody dławienia wolności, zwalczania religii i wspierania terroryzmu*, Gliwice 2013.
- Paczkowski A., *Wstęp* [w:] *Wywiad polski w roku 1949. Sprawozdanie z działalności, wstęp i oprac.* A. Paczkowski, Warszawa 2009.
- Pawlikowicz L., *Tajny front zimnej wojny. Uciekinierzy z polskich służb specjalnych 1956–1964*, Warszawa 2004.
- Piotrowski P., *Obsada kierowniczych stanowisk w aparacie bezpieczeństwa w latach 1956–1975* [w:] *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. 2: 1956–1975, red. P. Piotrowski, Warszawa 2006.
- Piotrowski P., *Struktury Służby Bezpieczeństwa MSW 1975–1990*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2003, nr 1.

- Pleskot P., *Dyplomata, czyli szpieg? Działalność służb kontrwywiadowczych PRL wobec zachodnich placówek dyplomatycznych w Warszawie (1956–1989)*, cz. 1–2, Warszawa 2013.
- Pleskot P., „Tarcza partii i narodu”. *Kontrwywiad Polski Ludowej w latach 1945–1956. Zarys struktury i wybór źródeł*, Warszawa 2010.
- Pleskot P., *Technika w służbie. Środki techniczne stosowane w inwigilacji zachodnich dyplomatów przez kontrwywiad PRL (1956–1989)* [w:] *Studia nad wywiadem i kontrwywiadem Polski w XX wieku*, t. 2, red. W. Skóra, P. Skubisz, Szczecin 2015.
- Pragier A., *Czas teraźniejszy*, Londyn 1975.
- Prażmowska A., *Władysław Gomułka*, Warszawa 2015.
- Siemiątkowski Z., *Wywiad a władza. Wywiad cywilny w systemie sprawowania władzy politycznej PRL*, Warszawa 2009.
- Skobelski R., *Polityka PRL wobec państw socjalistycznych w latach 1956–1970. Współpraca – napięcia – konflikty*, Poznań 2010.
- Skrzypek A., *Mechanizmy uzależnienia. Stosunki polsko-radzieckie 1944–1957*, Pułtusk 2002.
- Stańczyk J., *Zmiany doktrynalne po drugiej wojnie światowej a ewolucja systemu bezpieczeństwa europejskiego*, „Myśl Wojskowa” 2004, nr 3.
- Ștefănescu P., *Istoria serviciilor secrete române*, Oradea 2001.
- Tanty M., *Balkany w XX wieku. Dzieje polityczne*, Warszawa 2003.
- Targalski J., *Departamentul Securității Statului – DSS – wykład*, <https://jozefdarski.pl/7208-departamentul-securita%C5%A3ii-statului-dss-wyklad>, dostęp 22 XI 2019 r.
- Tomaszewski J., *Europa Środkowo-Wschodnia 1944–1968. Powstanie, ewolucja i kryzys realnego socjalizmu*, Warszawa 1992.
- Troncoț C., *Duplicitarii. O istorie a serviciilor de informații și securitate ale regimului comunist din România. 1965–1989*, București, 2003.
- Vlad C., *Istoria diplomației. Secolul XX*, Târgoviște 2014.
- Watts L.L., *Cei dintâi vor fi cei din urmă. România și sfârșitul Războiului Rece*, București 2013.
- Watts L.L., *Ferește-mă, doamne, de prieteni. Războiul clandestin al Blocului Sovietic cu România*, București 2012.
- Willaume M., *Rumunia*, Warszawa 2004.
- Wolf M., McElvoy A., *Człowiek bez twarzy*, tłum. K. Dmoch, Warszawa 1998.
- Zubok V., *Nieudane imperium. Związek Radziecki okresu zimnej wojny, od Stalina do Gorbaczowa*, tłum. A. Czwojdrak, Kraków 2010.

Kryptonim „Wrota” – kontrwywiad PRL wobec działalności Ambasady Rumunii w Warszawie w latach 1967–1971

W drugiej połowie lat sześćdziesiątych kontrwywiad PRL zainteresował się działalnością pracowników Ambasady Socjalistycznej Republiki Rumunii w Warszawie. Szczególną ciekawość polskich służb wzbudzały spotkania pracowników tej placówki z przedstawicielami państw NATO, zwłaszcza z Kanadyjczykami, Amerykanami, Włochami i Brytyjczykami, ale także kontakty z obywatelami PRL. Obserwacja

dypłomatów rumuńskich nabrała szczególnego znaczenia po wkroczeniu wojsk państw Układu Warszawskiego do Czechosłowacji. Armia rumuńska nie wzięła w nim udziału, a rząd w Bukareszcie uznał je za pogwałcenie niepodległości Czechosłowacji. Zwolenników prowadzenia przez Rumunię niezależnej od Związku Sowieckiego polityki zagranicznej uznawano za niebezpiecznych „nosicieli tendencji nacjonalistycznych i antyradzieckich”, a wszelkie kontakty personelu ambasady kontrolowano z uwzględnieniem ich charakteru polityczno-propagandowego. W związku z tym polskie służby skupiały się szczególnie na spotkaniach i rozmowach rumuńskich dyplomatów z reprezentantami państw NATO, a także treści przesyłek kierowanych przez ambasadę do różnych instytucji i osób prywatnych.

SŁOWA KLUCZOWE

ambasada rumuńska, kontrwywiad, kryptonim „Wrota”, inwigilacja, Układ Warszawski, praska wiosna

Code Name “Gate” – Actions of the Polish People’s Republic Counterintelligence towards the Activity of the Embassy of Romania in Warsaw in the Years 1967–1971

In the second half of 1960s, the counterintelligence of the Polish People’s Republic became interested in the activities of the Embassy of the Socialist Republic of Romania in Warsaw. Polish services were particularly curious about the meetings of the Embassy’s employees with representatives of NATO countries, especially with Canadians, Americans, Italians and Britons, and also about their contacts with citizens of the Polish People’s Republic. The surveillance of Romanian diplomats became particularly important after the Warsaw Pact troops entered Czechoslovakia. The Romanian army was not involved in this operation and the government in Bucharest saw this as a violation of Czechoslovak independence. Supporters of Romania’s foreign policy free of the Soviet Union’s influence were considered as dangerous ‘advocates of nationalistic and anti-Soviet tendencies’. Moreover, all contacts by the embassy’s employees were controlled, taking into account their political and propaganda aspect. Polish services were thus particularly interested in the subject matter of the meetings and talks between the Romanian diplomats and representatives of NATO countries as well as in the contents of embassy’s mailings sent to various institutions and private individuals.

KEYWORDS

Romanian embassy, counterespionage, code name “Gate”, surveillance, Warsaw Pact, Prague Spring

JAROSŁAW DURKA – doktor nauk humanistycznych w zakresie historii, absolwent i współpracownik Instytutu Historii Uniwersytetu Opolskiego, nauczyciel – doradca metodyczny z historii w Regionalnym Ośrodku Doskonalenia Nauczycieli „WOM” w Częstochowie.

JAROSŁAW DURKA – PhD in history, graduate and co-worker of the Historical Institute at the University of Opole, teacher and history methodology consultant in the WOM Regional Teacher Training Centre in Częstochowa.